

Schody zewnętrzne i wewnętrzne w budynku

– wymagania dawniej i dziś

mgr inż. **Anna Sas-Micuń**
Stowarzyszenie Nowoczesne Budynki

W zbiorze wymagań dotyczących schodów mamy wymagania funkcjonujące w przepisach od dawna i takie, które są ich uzupełnieniem podążającym za rozwojem technologicznym.

Ustalenia dotyczące schodów zewnętrznych i wewnętrznych

Zgodnie z § 52 [1] do powierzchni zabudowy nie wliczało się m.in. stopni wejściowych i tarasów o powierzchni do 3 m² i wysokości do 1 m. W myśl § 133 [1] urządzenie stopni schodów poza linią ulicy było dopuszczalne tylko wtedy, kiedy szerokość użytkowa chodnika wynosiła co najmniej 3 m. Występ schodów poza wspomnianą linię nie mógł przekraczać 0,30 m.

Zgodnie z § 138 [1] urządzenie pachotków (stupów), przyrządów do czyszczenia obuwia i tym podobnych urządzeń przy bramach i w ogóle na chodnikach przed cokołem budynku było zabronione. Obecnie zgodnie z § 293 ust. 5 rozporządzenia Ministra Infrastruktury w sprawie warunków technicznych [4] projektowane i wykonywane schody zewnętrzne nie mogą zawęzać szerokości użytkowej chodnika usytuowanego bezpośrednio przy ścianie zewnętrznej budynku, przy której się znajdują.

Schody zewnętrzne, które posiadały więcej niż pięć stopni, musiały być zaopatrzone w pochwyty, jeśli nachylenie tych schodów przekraczało 60% – tak stanowił § 41 rozporządzenia z 1961 r. [2].

Doprecyzowanie wejść do budynków nastąpiło przez regulacje zawarte w rozporządzeniu z 1980 r. [3]. Zgodnie z § 52 tego rozporządzenia drzwi wejściowe do budynku oraz układ komunikacji poziomej i pionowej musiały być dostosowane do potrzeb użytkowych i ewakuacyjnych

oraz umożliwiać dogodny transport mebli i noszy w pozycji poziomej. Zgodnie z ust. 4 § 53 [3] szerokość stopni zewnętrznych schodów w budynkach użyteczności publicznej musiała wynosić co najmniej 0,35 m. W myśl § 56 [3] schody zewnętrzne, które miały więcej niż pięć stopni i których szerokość nie przekraczała 1,5 m, musiały być zaopatrzone w poręcz jednostronną, jeśli szerokość była większa – w poręcze dwustronne, zamocowane w ścianie lub na balustradzie. Schody zewnętrzne, które miały więcej niż pięć stopni i nachylenie powyżej 35% oraz pochylnie przeznaczone dla wózków osób niepełnosprawnych, musiały mieć obustronne poręcze na wysokości 0,9–1,1 m. Zgodnie z § 58 [3] dopuszczone było stosowanie ażurowych biegów w schodach zewnętrznych i schodach wewnętrznych budynków służących celom turystyki i wypoczynku do dwóch kondygnacji oraz w budynkach jednorodzinnych, w zakładach pracy, jako dojścia do stanowisk pracy.

W świetle obowiązujących obecnie wymagań § 296 [4] schody zewnętrzne i wewnętrzne, służące do pokonania wysokości przekraczającej 0,5 m, powinny być zaopatrzone w balustrady lub inne zabezpieczenia od strony przestrzeni otwartej. W budynku mieszkalnym jednorodzinnym, zagrodowym i rekreacji indywidualnej warunek ten uznaje się za spełniony również wówczas, gdy schody o wysokości do 1 m, niemające balustrad, są obustronnie szersze w stosunku do drzwi lub innego

Miejscowe przepisy policyjno-budowlane dla miast [1], których projekt przygotowano w 1930 r. na podstawie mandatu wynikającego z rozporządzenia Prezydenta RP z dnia 16 lutego 1928 r., dają obraz szczegółowych wymagań dla schodów, zebranych w odrębnym rozdziale XIII.

Obecnie wymagania dotyczące wprost schodów znajdują się w różnych miejscach rozporządzenia Ministra Infrastruktury z dnia 12 kwietnia 2002 r. w sprawie warunków technicznych, jakim powinny odpowiadać budynki i ich usytuowanie (WT), które ośmiokrotnie nowelizowano od czasu pierwszego wydania.

przejścia, do którego prowadzą, co najmniej po 0,5 m. Schody zewnętrzne i wewnętrzne w budynku użyteczności publicznej powinny mieć balustrady lub poręcze przyściennie, umożliwiające lewo- i prawostronne ich użytkowanie. Przy szerokości biegu schodów większej niż 4 m należy zastosować dodatkową balustradę pośrednią.

Obecnie w myśl § 66 [4] istnieje wymóg, aby w celu zapewnienia dostępu do pomieszczeń położonych na różnych poziomach stosować schody stałe, a w zależności od przeznaczenia budynku – również pochylnie odpowiadające warunkom rozporządzenia. **Zainstalowanie w budynku schodów lub pochylni ruchomych nie zwalnia z obowiązku zastosowania schodów lub pochylni stałych (§ 67 [4]).** Szerokość użytkowa schodów

zewnątrznych do budynku powinna, zgodnie z ust. 3 § 68 [4], wynosić co najmniej 1,2 m, przy czym nie może być mniejsza niż szerokość użytkowa biegu schodowego w budynku, przyjęta za wymaganiami ust. 1 i 2. Zasady pomiaru szerokości użytkowej nie uległy zmianie, z jednym doprecyzowaniem – nie może być ona ograniczana przez zainstalowane urządzenia oraz elementy budynku, jak stanowi ust. 4 § 68 [4].

Obecnie funkcjonuje jeszcze jeden wymóg w § 298 ust. 5 [4] – **poręcze przy schodach zewnętrznych, przed ich początkiem i za końcem, należy przedłużyć o 0,3 m oraz zakończyć w sposób zapewniający bezpieczne użytkowanie.**

Podstawowe wymiary schodów wewnętrznych

W § 203 [1] ustalone było wymaganie ogólne, że w każdym budynku mieszkalnym należało urządzić schody wewnętrzne na strychi i do piwnicy o szerokości co najmniej 0,80 m.

W rozdziale 8 „Schody i pochylnie” w części I „Warunki ogólne, jakim powinny odpowiadać obiekty budowlane”, w § 36 [2] ustalone było, że każde pomieszczenie, przeznaczone na pobyt ludzi, którego podłoga leży poniżej lub ponad powierzchnią otaczającego terenu, musiało mieć zapewniony dostęp z zewnątrz za pomocą schodów lub pochylni odpowiadających wymaganiom konstrukcyjnym, przepisom przeciwpożarowym i potrzebom komunikacji, a wykonanych w sposób zapewniający bezpieczeństwo ruchu.

W myśl § 37 [2] najmniejsza użytkowa szerokość biegów i spoczników lub pochylni musiała wynosić w świetle co najmniej:

- ▶ w domach jednorodzinnych i w mieszkaniach dwukondygnacyjnych – 0,70 m;
- ▶ w budynkach z pomieszczeniami przemysłowymi – 1,20 m;
- ▶ w zakładach lecznictwa zamkniętego – 1,40 m, z tym że suma szerokości spocznika i szerokości biegu nie mogła być mniejsza od 2,90 m;
- ▶ w pozostałych obiektach – 1,0 m.

Podane wymiary elementów komunikacji pionowej podlegały zwiększeniu, zależnie od liczby osób przebywających na najbardziej zaludnionej kondygnacji w części obsługiwanej przez dany element, przy czym przyjmowało się

w stosunku proporcjonalnym normę 1,0 m szerokości na:

- ▶ 125 osób w budynku 2-kondygnacyjnym,
- ▶ 100 osób w budynku 3-kondygnacyjnym,
- ▶ 80 osób w budynku 4-kondygnacyjnym i wyższym.

Zgodnie z § 38 ust. 2 [2] szerokość stopnia schodów zabiegowych w swym najwęższym miejscu nie mogła być mniejsza niż:

- ▶ 0,10 m w budynkach jednorodzinnych i w mieszkaniach dwukondygnacyjnych,
- ▶ 0,12 m w budynkach mieszkalnych dwu- i wielorodzinnych,
- ▶ 0,16 m w pozostałych obiektach budowlanych.

W ust. 2 § 52 [3] określone były szczegółowe wymiary użytkowe elementów klatek schodowych w budynkach o różnym przeznaczeniu, tj. biegów, spoczników, wysokości stopni w zależności od tego, jakie jest przeznaczenie schodów (połączenie kondygnacji mieszkalnych, piwnic i poddaszy, kondygnacji podziemnych, nadziemnych, kondygnacji produkcyjnych, pomostów roboczych, kondygnacji nieprzeznaczonych na pobyt ludzi itp.). Zasady wyznaczania szerokości użytkowej biegów i spoczników klatek schodowych, ustalone w § 53 [3], nakazywały jednoznacznie pomiar między wykończoną powierzchnią ściany klatki schodowej a wewnętrzną krawędzią poręczy balustrady, w przypadku balustrad obustronnych – w świetle wewnętrznych krawędzi poręczy balustrad.

Z kolei w myśl § 207 [1] z jedną główną klatką schodową nie mogły mieć połączenia więcej niż cztery samoistne mieszkania na piętrze. W budynkach wielomieszkaniowych użytkowa szerokość schodów prowadzących do pomieszczeń przeznaczonych na pobyt ludzi musiała wynosić co najmniej:

- ▶ w budynkach o dwóch kondygnacjach (parter i jedno piętro) – 1,10 m;
- ▶ w budynkach ponad dwie kondygnacje – na parterze i I piętrze 1,25 m, na wyższych piętrach – 1,10 m.

Wymaganie to nie dotyczyło schodów bocznych lub służbowych. Szerokość schodów należało mierzyć między ścianą klatki schodowej a poręczą schodów (§ 208 [1]).

Zgodnie z § 209 [1] w budynkach mieszkalnych jednorodzinnych szerokość

schodów, prowadzących do pomieszczeń, przeznaczonych na pobyt ludzi musiała wynosić co najmniej 0,85 m. W budynkach wielomieszkaniowych (dla więcej niż dwóch rodzin) wzniesienie stopni schodów głównych nie mogło przekraczać 0,16 m, schodów zaś bocznych, bądź służbowych – 0,18 m. Szerokość podnóżka stopni musiała dla schodów głównych wynosić co najmniej 0,29 m, dla schodów bocznych albo służbowych – co najmniej 0,26 m (§ 210).

W najwęższym miejscu szerokość stopni klinowych musiała wynosić co najmniej 0,18 m (§ 211 [1]).

Obecnie graniczne wymiary schodów stałych w budynkach o różnym przeznaczeniu, tj. w zakresie minimalnej szerokości użytkowej biegu i spocznika, maksymalnej wysokości stopni, określa tabela w WT – § 68 [4]. Ze względu na warunki ewakuacji w budynkach użyteczności publicznej oraz budynkach produkcyjnych łączną szerokość użytkową biegów oraz łączną szerokość użytkową spoczników w klatkach schodowych należy obliczać proporcjonalnie do liczby osób mogących przebywać równocześnie na kondygnacji, na której przewiduje się obecność największej ich liczby, przyjmując co najmniej 0,6 m szerokości na 100 osób, lecz nie mniej niż określono w tabeli.

Wymagania bezpieczeństwa pożarowego

W myśl § 198 [1] ganki w budynkach ogniotrwałych, przeznaczonych na pobyt ludzi, musiały być wykonane całkowicie z materiałów niepalnych.

W budynkach mieszkalnych o dwóch lub więcej kondygnacjach główne schody albo schody, które służyły za jedyną komunikację z mieszkaniami, należało tak zaprojektować i wykonać, aby łączyły bezpośrednio wszystkie kondygnacje z ulicą lub podwórzem. Musiały być zbudowane ogniotrwale, zgodnie z wymaganiami § 214 rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z 16 lutego 1928 r. o prawie budowlanem (pisownia oryginalna – przyp. red.) i zabudowaniu osiedli. Istniał zakaz zastępowania wymaganych schodów przez dwoje schodów nieogniotrwałych. Z kolei w domach jednopiętrowych, przeznaczonych dla jednej lub dwóch rodzin, ściany klatki schodowej schodów musiała być zbudowane

z materiałów niezapalnych w szkieletcie drewnianym.

Jeśli w budynkach oprócz mieszkań urządzano składy materiałów lub towarów, należało, zgodnie z § 205 [1], wszystkie schody wykonać jako ogniotwale.

W myśl § 20 6 [1] schody klinowe, *kręcone około trzonu* mogły służyć tylko jako schody dodatkowe uboczne i nie mogły prowadzić więcej jak przez dwie kondygnacje.

Obecnie obowiązujące **przepisy dotyczące klatek schodowych**, zawarte w § 245 i 246 [4], stanowią kontynuację i rozbudowę wymagań ustalonych w [2] i [3]. Z kolei w § 244 [4] **na drogach ewakuacyjnych** zakazane jest stosowanie spoczników ze stopniami, schodów ze stopniami zabiegowymi, jeśli schody te są jedyną drogą ewakuacyjną. Dopuszcza się stosowanie schodów wachlarzowych na drogach ewakuacyjnych, pod warunkiem zachowania najmniejszej szerokości stopni określonych w § 69 ust. 6 [4]. Miejsca na drogach ewakuacyjnych, w których zastosowano stopnie umożliwiające pokonanie różnicy poziomów, powinny być wyraźnie oznakowane.

Piwnice, w których znajdowały się paleniska lub składy łatwopalnych materiałów lub takich materiałów, przy których zapaleniu się wydzielala się nadmierna ilość dymu, nie mogły mieć otworów prowadzących do klatki schodowej, służącej za jedyną komunikację z lokalami, przeznaczonymi na pobyt ludzi (§ 213 [1]). Z kolei schody do piwnic, w myśl § 40 [2], nie mogły się łączyć ze schodami prowadzącymi do kondygnacji nadziemnej, lecz musiały być zamknięte w parterze ścianą o odporności ogniowej co najmniej klasy B i szczelnymi drzwiami. Organy ochrony przeciwpożarowej mogły zezwolić na analogiczne zamknięcie schodów w poziomie piwnic. Jeśli w budynku znajdowały się dwie lub więcej kondygnacje piwniczne, to – poza górną kondygnacją – wszystkie pozostałe, z wyjątkiem obiektów zabytkowych i skarbców bankowych, musiały posiadać dodatkowe bezpośrednie wyjście na zewnątrz. W domach jednorodzinnych mieszkanie mogło być połączone z piwnicą za pomocą schodów drabiniastych, umieszczonych w otworze podłogi, nakrytym podnoszoną kłapą.

Schody wolno wiszące, zgodnie z § 214 [1], nie mogły być szersze niż 1,30 m i musiały być urządzone w klatce schodowej o ścianach grubości co najmniej 41 cm (11/2 długości cegły), stopnie tych schodów musiały sięgać w mur co najmniej na 1/5 część wolnej długości stopnia, a same stopnie musiały być osadzone na zaprawie cementowej. Z kolei drzwi na strych ze schodów prowadzących do pomieszczeń przeznaczonych na pobyt ludzi musiały być żelazne lub drewniane pełne, obite blachą z obu stron i urządzone w ten sposób, aby własnym ciężarem samoczynnie się zamykały. Odrzwia zaś musiały być żelazne, kamienne, żelazo-betonowe itp. Zabronione było urządzenie drzwi prowadzących na strych jako leżących (§ 216 [1]). W ust. 7 i 8 § 298 [4] istnieje wymóg, aby **balustrady oddzielające różne poziomy w halach sportowych, teatrach, kinach, a także w innych budynkach użyteczności publicznej zapewniały bezpieczeństwo użytkowników także w przypadku paniki**. Dopuszczone jest przy tym obniżenie pionowej części balustrady do 0,7 m (zamiast 1,1 m), pod warunkiem uzupełnienia jej górną częścią poziomą o szerokości dającej łącznie z częścią pionową wymiar co najmniej 1,2 m.

Bezpieczeństwo użytkowania

Zakazane było, w myśl § 125 [1], urządzanie pod schodami komórek, składników i tym podobnych pomieszczeń. Zgodnie z § 217 [1] w przypadkach zasługujących na uwzględnienie, szczególnie gdy chodziło o budynki przeznaczone do wyłącznego użytku właścicieli, właściwe władze mogły zezwolić na odstępstwa od postanowień zawartych w §§ 205, 206, 211 i 216. Z kolei w myśl § 43 [2] wysokość przejścia w świetle, mierzona pionowo, pod biegami schodów oraz pod spocznikami musiała wynosić co najmniej 2,0 m. W myśl § 39 [2] schody, które służyły stale do transportu ciężarów, nie mogły posiadać biegów liczących więcej niż 14 stopni, a dopuszczalne ich obciążenie musiało być określone napisem przy wejściu na schody. Z kolei schody w budynkach przeznaczonych na pobyt ludzi nie mogły posiadać biegów liczących więcej niż 18 stopni. Brzegi schodów i spoczniki (podesty), nieprzylegające do ściany w miejscach

przecięcia się z oknami, musiały być zaopatrzone w poręczę (bariery) o wysokości wynoszącej co najmniej 0,90 m, tak urządzone, ażeby zsuwanie się po nich było niemożliwe. Odstęp prętów poręczy schodów nie mógł być większy od 0,13 m. Przy schodach klinowych poręczę musiały być urządzone również przy ścianie (§ 212 [1]). Z kolei w myśl § 41 [2] schody wewnętrzne, które posiadały więcej niż pięć stopni, musiały być zaopatrzone przynajmniej w jednostronny pochwyty, jeżeli szerokość biegu nie przekraczała 1,50 m. Przy szerokości większej należało stosować pochwyty dwustronne. Od strony nieograniczonej ścianą biegi schodów i spoczniki musiały posiadać balustradę z pochwytem. Szerokość otworów w polu balustrady nie mogła przekraczać 0,15 m, a w przedszkolach i żłobkach – 0,10 m. Łączna wysokość balustrady z pochwytem musiała wynosić co najmniej:

- ▶ w obiektach budowlanych o wysokości do 22 m – 0,90 m;
- ▶ w obiektach budowlanych o wysokości od 22 m do 30 m – 1,0 m;
- ▶ w obiektach budowlanych o wysokości powyżej 30 m – 1,10 m;
- ▶ w budynkach szkolnych – 1,10 m, z zabezpieczeniem pochwyty przed zsuwaniem się dzieci.

Wysokość balustrady należało liczyć w pionie od powierzchni podłogi lub podłużnej górnej krawędzi (noska) stopnia do wierzchu pochwyty. Okna klatek schodowych, których parapety umieszczone były na wysokości mniejszej niż 0,80 m nad biegami lub podestami schodów, należało zabezpieczać balustradą do wysokości określonej jak dla łącznej wysokości balustrady. Przepisów nie stosowało się do budynków zabytkowych, jeśli przemawiały za tym względy historyczne.

Zgodnie z kolejnymi ust. 2–9 § 53 [3] liczba stopni w jednym biegu schodów łączących kondygnacje nadziemne musiała wynosić nie więcej niż:

- ▶ 14 stopni w schodach budynków lecznictwa zamkniętego i przeznaczonych dla osób niepełnosprawnych oraz w schodach służących do ręcznego transportu ciężarów;
- ▶ 17 stopni w schodach innych budynków. Powierzchnia stopni i spoczników klatek schodowych musiała uniemożliwiać

poślizg. Schody ze stopniami zabiegowymi mogły być stosowane wyłącznie wtedy, gdy nie służyły ewakuacji. Szerokość stopnia zabiegowego w odległości 0,4 m od poręczy balustrady musiała wynosić co najmniej 0,27 m. Podtrzymano przed laty wprowadzony przepis, że schody przeznaczone do transportu ciężarów musiały być oznaczone informacją określającą ich dopuszczalne obciążenie. Ustalono nowy wymóg dotyczący schodów ruchomych, wskazując, że nachylenie nie powinno przekraczać 60%. W § 54 [3] określono szczegółowe warunki zapewnienia dostępu do kondygnacji dostępnych dla osób niepełnosprawnych, poruszających się na wózkach inwalidzkich.

Balustrady klatek schodowych, zgodnie z § 57 [3], od strony nieograniczonej ścianą w zależności od przeznaczenia budynku musiały spełniać wymiary, dotyczące wysokości mierzonej od krawędzi poziomej stopnia do wierzchu balustrady, odstępu w świetle między pionowymi prętami, zabezpieczeń przed wspinaniem się i zsuwaniem dzieci. Z wymogu tego zwolnione były balustrady jednopłaszczyznowe, których wysokość przy spoczynkach wynosiła co najmniej 0,9 m.

Niezmienny od lat pozostaje wymóg dotyczący maksymalnej liczby stopni w jednym biegu schodów stałych, obecnie jest to wymaganie ustalone w § 69 [4]. Nowy jest wymóg zawarty w ust. 4 § 71 [4], aby krawędzie stopni schodów w budynkach mieszkalnych wielorodzinnych i użyteczności publicznej wyróżniać kolorem kontrastującym z kolorem posadzki. Wymagania bezpieczeństwa schodów w stosunku do obowiązujących w latach ubiegłych zostały utrzymane i częściowo rozbudowane, ze względu na nowe trendy w projektowaniu schodów i konieczność zapewnienia odpowiedniego bezpieczeństwa ich użytkownikom oraz osobom znajdującym się w pobliżu schodów. Wzorem lat ubiegłych także obecnie, w § 298 [4], określono **wymagania dla balustrad przy schodach**. Wymagania te rozbudowano, nakazując, aby balustrady nie miały ostro zakończonych elementów, a ich konstrukcja zapewniała przeniesienie sił poziomych, określonych w Polskiej Normie dotyczącej podstawowych obciążeń technologicznych i montażowych. Wysokość i wypełnienie płaszczyzn pionowych powinny

© Stillkost - Fotolia.com

zapewniać skuteczną ochronę przed wypadnięciem osób. Szklane elementy balustrad powinny być wykonane ze szkła o podwyższonej wytrzymałości na uderzenia, tłukącego się na drobne, nieostre kawałki. Wysokość i prześwity lub otwory w wypełnieniu balustrad powinny spełniać wymiary określone w tabeli. Dla budynków wielorodzinnych i zamieszkania zbiorowego, oświaty i wychowania oraz zakładów opieki zdrowotnej ustalono minimalną wysokość balustrady, mierzoną do wierzchu poręczy – 1,1 m, oraz maksymalny prześwit lub wymiar otworu między elementami wypełnienia balustrady – 0,12 m. Dla innych budynków, z wyjątkiem jednorodzinnych, odpowiednio wymagane są wymiary: 1,1 m i 0,2 m. Doprecyzowano funkcjonujący dotychczas wymóg, że w budynku, w którym przewiduje się zbiorowe przebywanie dzieci bez stałego nadzoru, balustrady powinny mieć rozwiązania uniemożliwiające wspinanie się na nie oraz zsuwanie się po poręczy. Poręcze przy schodach powinny być oddalone od ścian, do których są mocowane, co najmniej 0,05 m. Ponadto w § 297 [4] ustalono wymóg, że **konstrukcja schodów służących komunikacji ogólnej w budynku mieszkalnym, zamieszkania zbiorowego i użyteczności publicznej nie może być podatna na wywoływane przez użytkowników drgania**.

Potrzeby użytkowników oraz wizje architektów budynków powodują, że schody obecnie wykonywane są z coraz to nowych materiałów. Każde ich wykonanie musi jednakże gwarantować bezpieczeństwo ich użytkowników oraz osób znajdujących się w ich otoczeniu. Dlatego też w zbiorze wymagań dotyczących schodów mamy wymagania funkcjonujące w przepisach techniczno-budowlanych od stuleci, mamy też takie, które są ich uzupełnieniem podążającym za rozwojem technologicznym.

Uwaga: artykuł ukazał się w czasopiśmie „WARUNKI TECHNICZNE.PL” nr 3/2018.

Literatura

1. Miejscowe przepisy policyjno-budowlane dla miast. Związek Miast Polskich, 1930 r.
2. Rozporządzenie Przewodniczącego Komitetu Budownictwa, Urbanistyki i Architektury z dnia 21 lipca 1961 r. w sprawie warunków technicznych, jakim powinny odpowiadać obiekty budowlane budownictwa powszechnego (Dz.U. Nr 38, poz. 196 z późn.zm.).
3. Rozporządzenie Ministra Administracji, Gospodarki Terenowej i Ochrony Środowiska z dnia 3 lipca 1980 r. (Dz.U. Nr 17, poz. 62 z późn. zm.).
4. Rozporządzenia Ministra Infrastruktury z dnia 12 kwietnia 2002 r. w sprawie warunków technicznych, jakim powinny odpowiadać budynki i ich usytuowanie (Dz.U. z 2015 r. poz. 1422 i z 2017 r. poz. 2285). ◀